

UNICORNIS



Apotekarsocietetens sektion för farmaci- och läkemedelshistoria

Nummer 3 Anno 2025



Sveriges apotekares
kooperativa förening

Drömmen om
ett kårhus

Senap

– ett litet irriterande och delikat frö

Tack för alla bidrag!

Hösten är här och vi närmar oss jultider med stormfart. Innan dess skall vi ha årsmöte i sektionen den 22 november med sedvanliga årsmötesförhandlingar och val av styrelse. Valberedningen arbetar för högtryck just nu.

Inför julen kan det vara av intresse att få lite fördjupad kunskap om senapens historia. För detta med julsenap på apotek är något som nästan platsar i en kulturkanon. Läs Claes Jagensjös intressanta historiska exposé *Senap – ett litet irriterande delikat frö*.

Anders Cronlund har även i detta nummer ett bidrag, denna gång en intressant skildring av *Sveriges apotekares kooperativa förening*. En förening med målsättning som anpassats efter förändrade behov och förutsättningar.

Drömmen om ett kårhus ger en inblick i hur farmaci-studenternas kårhus Pharmen kom till och har utvecklats sedan det byggdes år 1991.

Det finns mycket mer att ta del av i detta nummer och jag önskar trevlig läsning.

För min del blir detta mitt sista nummer som redaktör för Unicornis. Jag har avböjt omval och överlåter redaktörskapet till nya krafter.

Ett stort tack till alla intressanta bidrag som kunniga skribenter bidragit med under de år jag haft uppdraget! Mycken kunskap om farmaci-historia har tack var bidragen blivit dokumenterad till eftervärlden.

Ett stort tack också till Susanne Henriksson för ovärderlig hjälp med produktion av Unicornis!.

Thony Björk, redaktör

Åsikter som uttrycks i artiklar och insändare är skribentens egna och delas inte nödvändigtvis av redaktionen eller Apotekarsocieteten medlemmar.



Unicornis
utges av Sektionen för
farmaci- och läkemedelshistoria
Wallingatan 26A, 111 24 Stockholm

Redaktionskommitté:

Thony Björk, redaktör, thony.bjork@gmail.com

Ola Flink

Anders Cronlund

Susanne Henriksson, layout

Teresa Matérn, ansvarig utgivare

Omslagsbild: Senapsfrön. Foto Petr Ganaj, Pexels.com

Innehåll

<i>Inledare: Tack för alla bidrag!</i>	2
<i>På gång i sektionen: Kanonkul!</i>	2
Nytt om muséet	3
Kalendarium – Årsmöte	3
Senap – ett litet irriterande delikat frö	4
Bilder från gamla Farmis	8
Sveriges apotekares kooperativa förening och Insulin Sal	9
Drömmen om ett eget kårhus	11
En lös, liten papperssedel	14
Svenska farmakopén 250 år – ett jubileumsseminarium	15
Minnesord – Ingvar Sjöholm	18

Kanonkul!

Ingen har väl undgått att Sverige begåvats med en kulturkanon. Om företeelsen må man tycka vad man vill, men nu finns den där och vi får förhålla oss till den. Det är det också många som gjort, och med varierande djup i argumentationen lagt fram exempel som borde respektive inte borde ha varit med.

Ur en strikt farmaceutisk synvinkel kan man tycka att kanonen är en smula mager, när de närmaste exemplen är Systema Naturae samt Kalloccain. Antagligen är det fruktlöst att försöka få in ytterligare farmaci på listan.

I stället föreslår jag att vi försöker upprätta en egen kanon över farmaci och farmaci-historia. Vad finns det för företeelser, platser, personer, traditioner, läkemedel, byggnader, institutioner, organisationer, böcker eller företag (eller annat) som borde vara med i en farmaceutisk kanon? Skicka in era förslag till undertecknad före nyår så kommer en sammanställning i nästa nummer av Unicornis.

Jag har redan sett några förslag i olika medier, så jag är absolut inte först med idén, men låt oss tillsammans försöka definiera svensk farmaci och farmaci-historia! Det blir kanonkul!

Kanonkul var det också med den stora uppslutningen på de två aktiviteter vi haft under september.

I Mönsterås uppmärksammade vi tillsammans med Stranda Hembygdsförening den 13 september att det är 200 år sedan apoteket i Mönsterås öppnades. Det gjorde vi med en specialdag på Hembygdsgränd med visning av apoteksmuseet, ortagårdsvandring samt föredrag om Mönsteråsapotekets historia, om Stig Ekström som upprättade apoteksmuseet i Mönsterås, samt om äldre läkemedel som inte finns att köpa på apotek längre. Sammantaget var det ett sextiotial besökare på aktiviteterna under dagen.

Den 18 september firade vi tillsammans med sektionerna för Läkemedelsanalys, Regulatory Affairs samt Tillverkning och Kvalitetssäkring att det i år är 250 år sedan den första upplagan av Pharmacopoea Svecica kom ut. Med ett fyrtiotial deltagare på plats och lika många online visade vi hur det har varit en kontinuerlig utveckling från antiken till dagens europeiska farmakopé. Speciellt kul är att vi i samarbete med andra sektioner lyckades nå ut till nya grupper inom Apotekarsocieteten samt koppla historien till nutiden.

Ytterligare aktiviteter planeras! Närmast kommer sektionens årsmöte den 22 november (fysiskt på Wallingatan samt online). Ses vi då? Ta tillfället i akt och var med och påverka vad sektionen ska arbeta med nästa år!

[Referens: En kulturkanon för Sverige – Regeringen.se](#)

Per Boström

per.f.bostrom@outlook.com

ordförande, Sektionen för
farmaci- och läkemedelshistoria

 **Apotekarsocieteten**

© Apotekarsocieteten sektion för farmaci- och läkemedelshistoria
och artikelförfattarna.



Marie Chen

Nytt om museét

Ny kulturarvschef

Sedan den 15 september är Marie Chen anställd på Apotekarsocieteten som kulturarvschef. Hon har en examen i musei- och kulturarvsvetenskap och har den senaste tiden förkovrat sig i huvudsak i örlogsflottans historia.

Senaste nytt från museet

Projektet Apotekets läkeväxter – en grön innergård för kulturarvet slutfördes i mitten av augusti av Annika Wickman. Detta projekt genomfördes med stöd av kulturarvspengar från Riksantikvarieämbetet.

Fin recension

Museet har fått en fin recension i Utställningskritik. Läs om detta genom att följa bifogad länk:

<https://utställningskritik.se/2025-2/foremalsgladje-pa-apotekarsocietetens-museum/>

Marie Chen

Kalendarium

Sektionen för Farmaci- och läkemedelshistoria kallar till årsmöte.

Härmed kallas du som medlem till årsmöte i Sektionen för Farmaci- och läkemedelshistoria.

Datum: 22 november 2025, kl. 14.00

Plats: Biblioteket, Wallingatan 26A + online

Dagordning

1. Årsmötet öppnas.
2. Justering av röstlängden (förslag att cirkulerande närvarolista / antal röstande på den digitala länken utgör röstlängd).
3. Val av ordförande att leda förhandlingarna.
4. Val av protokollförare.
5. Val av en till två personer att jämte ordföranden justera protokollet.
6. Fråga om mötet utlysts i behörig ordning.
7. Anmälan och godkännande av verksamhetsberättelse.
8. Fråga om beviljande av ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter.
9. Ärenden som styrelsen beslutat ta upp.
10. Ärenden som medlem skriftligen anmält hos styrelsen till behandling senast två veckor innan årsmötet.
11. Val av ordförande och minst fyra ledamöter att utgöra styrelse.
12. Val av ordförande och två ledamöter att utgöra valberedning.
13. Val av 2 fullmäktigeledamöter i prioriterad ordning.
14. Val av erforderligt antal men minst 2 fullmäktigesuppleanter i prioriterad ordning.
15. Presentation av verksamhetsplan och kostnadsuppskattning för kommande verksamhetsår.
16. Övriga ärenden.
17. Årsmötet avslutas.

Verksamhetsberättelse och övriga handlingar kommer att finnas på vår undersida Sektionen för Farmaci- och läkemedelshistoria på Apotekarsocieteten hemsida www.apotekarsocieteten.se, senast två veckor innan mötet. Där kommer även protokollet från årsmötet att läggas ut.

Observera att medlem har rätt att inkomma med motion att ta upp på årsmötet. Ärendet och motionen anmäls två veckor innan årsmötet, **senast den 7 november** till Per Boström, per.f.bostrom@outlook.com.

Medlem i Sektionen för Farmaci- och läkemedelshistoria har rätt att nominera sig själv eller en annan medlem till en förtroendepost i sektionen. Ennominering skickas in via mejl **senast den 20 oktober** till valberedningen via Birgitta Davidson, birgitta@e-davidson.se.

Varmt välkommen!

Stockholm 7 oktober 2025

Styrelsen

Unicornis utgivningsplan 2026

Nr	Manusstopp	Utgivning
1	15 februari	mars 2026

Senap – ett litet irriterande delikat frö

Vi närmar oss juletider och givetvis kommer vi alla att ha apotekssenap på bordet. Claes Jagensjö ger här fakta om senapens bakgrund och historiska användning.

Senap säger vi lite slarvigt när vi menar kryddsåsen bordssenap, vars viktigaste ingrediens är mer eller mindre krossade frön från olika senapsväxter. Senap anses vara den äldsta matlagingskryddan och den har använts som läkemedel nästan lika länge.

De senapskorn som vi använder som krydda kommer från tre arter i familjen korsblommiga växter, *Brassicaceae*. Till senapssläktet hör *Sinapis alba* L. som har svavelgula, runda frön och kallas för vitsenap och ibland gulsenap på svenska. Växten, som är nära släkt med den i Sverige naturligt förekommande åkersenapen (*Sinapis arvensis* L.), kommer ursprungligen från östra Medelhavsområdet, Mellanöstern och Sydasien. Den är i likhet med andra senapsarter en ettårig, gulblommig växt med fröskidor och kan bli upp till en meter hög. Vitsenapens korn har en mild, dämpad men kvardröjande smak.¹

De två andra senapssorter vi använder tillhör båda kålsläktet tillsammans med växter som raps, majrova och olika kålsorter som broccoli och grönkål. Svartsenap (*Brassica nigra* (L.) W. D. J. Koch), vars frön har en skarp brännande och direkt smak, härstammar ursprungligen från södra Medelhavsområdet, men förekommer numera vilt i Sverige. Växten är ettårig och blommar med klargula blommor och får platta, fyrkantiga fröskidor med mörkt rödbruna frön.^{1,2} Den kan under optimala växtbetingelser bli flera meter hög och en liknelse i Bibeln beskriver detta: "Himmelriket är som ett senapskorn som en man sår i sin åker. Det är det minsta av alla frön, men när det har växt upp är det större än alla örter och blir till ett träd, så att himlens fåglar kommer och bygger bo bland grenarna".³ Beroende på växtens storlek, men framförallt för att frukterna mognar succesivt och släpper fröna spontant, odlas svartsenap sällan numera i kommersiell odling.¹ Sareptasenap (*Brassica juncea* (L.) Czern.) har istället blivit ett alternativ då den är mer lågväxande och kan sköras med maskin, eftersom fröna sitter kvar i skidorna.^{1,5} Namnet sareptasenap kommer av att den odlades i den Volgatyska bosättningen Sarepta.⁴ Kornen är bruna och följaktligen kallas den även för brunsenap, men även för kinesisk, indisk eller orientalisk senap eftersom den ursprungligen kommer från Ostasien. Jämfört med svartsenaps smak är den mindre stark och brännande.^{1,5}

Brännande smak

Redan för 5 000 år sedan nyttjades senap som matlagingskrydda i Mesopotamien och Indusdalen, vilket



Foto: Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien / Nordiska museet

Vitsenap. Illustratören/konstnären Henriette Sjöberg (1842–1915) utförde gouacher där olika kulturväxterna presenterades på ett detaljrikt och botaniskt sätt, samtidigt som de var estetiskt tilltalande. Totalt finns 737 planscher bevarade.

beskrivs i samtida texter och även setts i arkeologiska fynd.^{1,5} Antikens greker uppskattade senap men det är först romarna som blandar stötta senapskorn med druvmust för att er-hålla *mustum ardens*, dvs brännande must.⁵ Detta blandades sedan med vin, vinäger, olja eller honung för att få en senapspasta, som serverades till kött- och grönsaksrätter. De

flesta benämningar för senap i de västerländska språken härleds från antingen *mustum ardens* eller *sinapis*, det latinska namnet på senapsplantan.¹ Den brännande smaken beror på att när senapskorn mals och blandas med vatten aktiveras ett enzym i senapskornet, myrosinas, vilket leder till en spjälkning av glykosider (i vitsenap *sinalbin* och i svart/brunsenap *sinigrin*) och bland andra ämnen bildas lättflyktiga oljor (isotiocyanater), som ger den karaktäristiska senapssmaken.^{1,22}

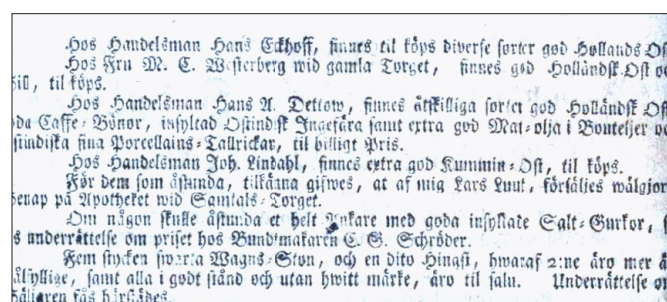
Även i Sverige har senap använts under mycket lång tid; vit- och svartsenap har hittats i de äldsta lagren vid utgrävningarna i Uppåkra utanför Lund, som är daterade till 200-talet.⁶ Därefter dyker senap kontinuerligt upp vid arkeologiska utgrävningar, exempelvis hittades svartsenapskorn i ett hus vid Sandby borg på Öland från omkring år 480⁷ och spår efter senap hittades vid det medeltida S:t Olofsklostret i Skänninge.⁸ I biskop Brasks hushållsbok från början på 1500-talet är

”ål med senap” en av rätterna till julaftonens middag^{9, 10} och i riksrådet Per Brahes bok om lantushållning från 1581 nämns senap.¹⁰ Vid utgrävningen av en trädgård i Jönköping, som under slutet av 1600-talet ägdes av en apotekare Oldenknecht, hittades spår efter välkända medicinalväxter som opiumvallmo och isop men också efter vitsenap.⁸ Det är oklart om vitsenap odlades för apotekarens hushåll eller för apotekets behov. Utanför de gamla danska landskapen (Skåne, Blekinge, Halland och Gotland) och gränsområdena närmast dessa, Öland, södra Småland och södra Bohuslän, tycks senap inte odlats allmänt som krydda.¹¹

Cajsa Wargs kokbok *Hjelpreda i hushållningen för unga fruentimber*,¹² som gavs ut 1755, speglar upplysningstidens och merkantilismens ideal och blev normerande för ståndspersoner under mer än 50 år.¹⁰ Inhemska kryddor och örter återfinns ofta i recepten och just senap är en återkommande smaksättare.¹⁰ I ett recept på *Senaps-Sauce til et stycke färskt oxekiött eller cotelletter* poängteras att det ska vara *Swensk malen senap*.¹² Det första receptet på en bordssenap i en svensk kokbok återfinns i den 1822 utkomna *Handbok wid den nu brukliga finare matlagningen* under pseudonymen Margaretha Nylander.¹³ Senapen, *Fransk senap*, görs på *hälften gult och hälften svart* malet senapsfrö och smaksätts med *osockradt flädermos (hwilket köpes på Apotheke)*.¹³ Den franska kopplingen tycks svag, men senapen var säkerligen smaklig! I samtida dags- och veckotidningar annonseras för engelsk, fransk, holländsk och schweizisk senap som säljs både som hela senapsfrön men även finmald. Även färdig bordssenap som Dijon-senap utbjuds.¹⁴

Första apotekssenapen

I *Norrköpings Weko-tidningar* den 20 november 1762 finner vi radannonsen: *För dem som åstunda, tillkänna gifwes, at af mig Lars Luut, försäljes wälgjord Senap på Apotheke wid Samtals-torget*.¹⁵ Försäljaren, Lars Luth, var en 19 år gammal lärgosse på apoteket Östgöta Lejon i Norrköping. Han tjänstgjorde några år som farmacie studiosus vid olika apotek i Stockholm och sedan vid apoteket i Gävle där han under några år var provisor och inköpte detsamma 1772. Han avled 1803.¹⁶ Värt att notera är att det inte är apotekaren, utan lärgossen på apoteket som försäljer sin senap! Detta är det äldsta kända belägget för försäljning av bordssenap på apotek i Sverige och med tanke på att det är en månad före jul så torde den kunna kallas julsenap! Några andra belägg finns inte för försäljning av bordssenap på apotek



Lärgossen Lars Luths radannons i *Norrköpings Weko-tidningar* den 20 november 1762.



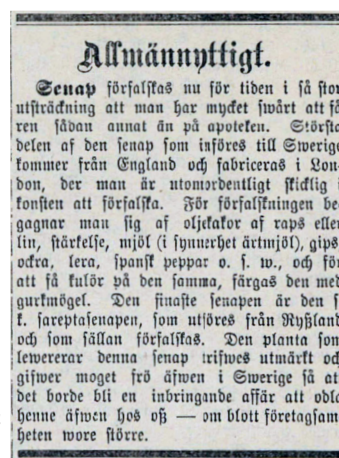
LissEllas senap tillverkas i den lilla gruvorten Garpenberg, som sedan starten för 25 år sedan har kammat hem otaliga guld-, silver- och bronsmedaljer i Världsmästerskapen i senap som årligen hålls i Wisconsin i USA.

förrän mot slutet av 1800-talet då kompositionsböcker över icke-officinella läkemedel ges ut. Kompositionsböckerna innehåller även så kallade beredningar för tekniskt bruk och här hittar vi, bland recept på skäggsvärta och bengaliska eldar, också recept på bordssenap. I Thedenius *Pharmaca Composita*,¹⁷ utgiven 1891, finner vi recept på en *Blandad skånsk senap*, som är en pulverblandning av mald svart-, vit- och sareptasenap. Dessutom en bordssenap, *Tillagad senap*, som innehåller svart och vit senap, vinsyra, ingefära, kryddnejlikor, svartpeppar, mejram, dragon, vitt socker, dragonättika samt vitlökssirap. Med tanke på kryddningen bör den varit avsedd som en julsenap.

Under andra halvan av 1800-talet startade senapstillverkning i större skala och i Sverige var det framförallt ättiksfabriker som började tillverka senap; ett tidigt exempel är Winborgs ättiksfabrik på Södermalm i Stockholm, vars tillverkning startade på 1860-talet. De första åren såldes endast mald senap, men efter några år även bordssenap. I mitten av 1900-talet var de största senapstillverkarna i Sverige företag som Slotts, Wundermans, Winborgs, Kockens, Druvan, Hultbergs och Möller.²

Det var vanligt med förfälskningar av livsmedel under 1800-talet och senap tycks inte ha varit ett undantag. Den engelska vetenskapliga medicintidskriften *The Lancet* publicerade under 1850-talet artiklar om olika förfälskade livsmedel och vid en analys av 33 olika senapsprover var endast fyra oförfälskade.¹ Även i Sverige förekom förfälskningar och en rapport från 1889 av stadskemisten J. E. Alén i Göteborg av 10 prov av mald

Artikel ur Eksjö-Tidningen fredagen den 1 november 1889. "Allmännyttigt. Senap förfälskas nu för tiden i så stor utsträckning att man har mycket svart att få ren sådan annat än på apoteken. Största delen af den senap som införes till Sverige kommer från England och fabriceras i London, der man är utomordentligt skicklig i konsten att förfälska. För förfälskningen begagnar man sig af oljekakor af raps eller lin, stärkelse, mjöl (i synnerhet ärtmjöl), gips, ockra, lera, spansk peppar o. s. w., och för att få kulör på den samma, färgas den med gurmögel. Den finaste senapen är den s. k. sareptasenapen, som införes från Ryssland och som sällan förfälskas. Den plantas som lemererar denna senap trivas utmärkt och gifwer moget frö äfwen i Sverige så att det borde bli en inbringande affär att odla henne äfwen hos oss — om blott företagsheten wore större.



senap, visade att sju voro förfalskade genom tillsats af mjöl, och blott tre prof, hvaraf två voro å apotek inköpta, syntes utgöras af ren senap.¹⁸

Bortsett från vad adel, präster och borgare odlade i sina kryddgårdar, verkar användningen av senap som en smaksättare varit tämligen okänd bland uppsvensk allmoge, vilken inte använde senap allmänt förrän vid 1900-talets början.¹¹ Apotekaren Axel J. Schillberg skriver i sin bok *En gammal apotekares minnen*¹⁹ om en händelse när han var elev på apoteket i Kisa i slutet av 1850-talet. En klok gubbe, Hultqvist, gjorde sina inköp på apoteket några gånger om året och då han var en god kund brukade apotekaren bjuda honom på middag. Vid ett av besöken, en torsdag, bjöds det på ärter med fläsk och pannkaka. Då han fått sin tallrik med ärter och fläsk, frågade värdinnan om han inte ville ha senap till fläsket. "Jo tack!" svarade Hultqvist och tog senapsskeden full, stoppade den i munnen, slickade av den väl och satte sedan tillbaka den i burken med tillkännagivandet: "Det här är bra för magen, det här!". Apotekseleven Schillberg och de andra vid bordet avstod från senap den middagen.



Apotekets senap" från 1987. Apoteksbolagets senap tillverkades vid APL i Malmö i satser på 350 kg och fylldes på glasburkar eller burkar från Höganäs (senare även Gustavsberg).

Under 1900-talet ökar användningen av bordssenap i Sverige, främst genom ökad försäljning av varmkorv¹⁰ (som med senap blev *slang med halka* i Stockholm), men också genom att senap börjar användas i nya rätter, exempelvis introducerades senapssill på 1930-talet.¹⁰ Dagens svenskar äter över sju hekto senap per person och år; efter USA har Sverige högst per capita konsumtion i världen!²⁰

Hudirriterande

Precis som inom matlagningen så är det i lertavlornas kilskrift vi möter senapen för första gången inom medicinen. På en sumerisk lertavla från ca 2400 f.v.t. nämns senap som en av ingredienserna i en komposition som knådas samman i ett sköldpaddsskal och anbringas utvärtes på det sjuka stället.²¹

I Rom verkade den grekiske läkaren Dioskorides (ca

Lertavlan hittades vid utgrävningar i den forna staden Nippur i dagens Irak och är en av de äldsta mesopotamiska medicinska texterna. Då det är en beskrivning av 15 olika kompositioner kan den kallas för världens äldsta farmakopé.

Foto: Object CBS 14221. Courtesy of the Penn Museum. <https://www.penn.museum>



40 – 90 e.v.t.) och han anger att vitsenap är närande och bra för magen och att svartsenap användes utvärtes för att dra det onda inifrån kroppen till ytan vid exempelvis ischias och andra ihållande smärtor.²² Orsaken till att senap kan användas som ett dragmedel är att senapsoljan är hudirriterande och ger en rodnad och vid längre kontakt även blåsbildning.¹ Andra beskriver hur man vid letargi kan väcka patienten genom att hålla senap framför näsan och, om senapen läggs på huvudet eller pannan, fördriva själva sjukdomen. Vid förlamning användes senapsomslag och behandlingen skulle avbrytas så snart kroppen börjat bli röd.²²

Carl von Linné ansåg att frön från svartsenap hade en stimulerande och diuretisk verkan samt var ett användbart afrodisiakum och ett medel mot skörbjugg. Dessutom rekommenderar han senapsdeg utvärtes som ett hudretande medel.²² I läkaren Nils Rosén von Rosensteins bok *Hus- och Reseapoteque*²³ som utkom 1772 kan senapsdeg substituera spanskflugeplåster: *Har man ej spanskflugeplåster till hands, så gör man en deg av stött engelsk senap och ättika, hwilken bör ligga på, til dess skinnet är rödknottrigt.*²³

Vid de återkommande koleraepidemierna under 1800-talet rekommenderades behandling med senapsdeg på magen i *synnerhet om magblågorna eller kräknin-garna äro starka*.²⁴ Svenska Läkaresällskapet meddelade 1866 egenvårdsråd vid kolera: *När kramp påkommer, böra armar och ben ihärdigt gnidas med blotta händerna, eller med ylle doppadt i en blandning af ¼ skålpund malen senap och ½ stop brännvin eller i kamferspiritus eller i ter-pentin. Emellan gnidningarne värmas fötter och ben med varma krus eller dylikt.*²⁵

Det är först 1845 som senapsdeg, *Cataplasma sinapi-num*, tas in i Pharmacopoea Svecica och den bereddes av malda frön och vatten i tillräcklig mängd så att en hård gröt bildades. Dels fanns en starkare senapsdeg, *Cataplasma sinapi-num fortius*, dels en mildare senapsdeg, *mitius*. Den starkare senapsdegen användes, enligt professorn i kemi Nils Johan Berlin, för att starkt irritera huden vid smärta, spasmer, konvulsioner, åtskilliga lesioner av viktiga organ, speciellt hjärnans och brösthålans, astma, krupp med flera. Den mildare degen bereddes med tillsats av rågmjöl och brukades i de fall då en snabb effekt inte var nödvändig.²²

För samma ändamål användes även senaps-sprit, *Spiritus sinapis*, som var en 2%-ig spritlösning av senapsolja, *Aetheroleum sinapis*, som fås genom destillation av krossade senapsfrön och vatten.²² Både senapsolja och

Aetheroleum Sinapis, senapsolja, har följande egenskaper enligt Svenska farmakopén 1908: "Färglös eller ljus gulaktig, tunnflytande, flyktig olja med mycket skarp, till tårar retande lukt, i alla förhållanden löslig i sprit, eter, benzol eller kolsvafva."

Foto: Apotekarsocietetens museum





Ståndkär i svarvat trä med signaturen Sinapis alba semen och använt vid Apoteket i Mönsterås som grundades 1825.

Foto: Ulf Berger/Nordiska museet

senapssprit togs med i Pharmacopoea Svecica från 1869. Under andra halvan av 1800-talet introducerades senapsapper, *Charta sinapisata*, som bestod av styva pappersbitar preparerade på ena sidan med ett lager av pulvriserade senapsfrön.²² Vid användning blötlades det i ljummet vatten och lades sedan på det ställe där en avledande retning behövdes.²² Senapsapper togs in i Svenska farmakopén 1901 och ersatte senapsdeg.

Farmaceutiska specialiteter

Enligt FASS databas har det funnits två farmaceutiska specialiteter som innehållit senapssprit. Dels är det *Formol-tinktur*²⁷ från Firma Adolf Seestedt på Mäster Samuelsgatan i Stockholm, dels är det injektionslösningen *Ferrikakodylat*²⁸ från Pharmacia i Uppsala. Båda preparaten användes mot anemi och avregistrerades i slutet av 1940-talet. Dessutom har det funnits två liniment som båda innehöll senapsolja, kapsacinextrakt och kamfer, dels *Kreigsmans liniment*²⁹ som importerades av AB Kreigsmans liniment Malmö och avregistrerades 1953, dels linimentet *Rheuma-vasogen*³⁰ från Apotekarnas droghandelsbolag som avregistrerades 1945.

*Apotekare-taxan*³¹ som utkom 1698 finns *Hvitt senap* med det latinska namnet *Semen Erucae*, det vill säga frön från senapskål (*Eruca sativa* L.) eller mer känd som rucola numera. Anledningen är att vitsenapsfrön under lång tid substituerat frön från senapskål, så till den grad, att den benämns med dess namn.²² Vitsenap har endast ingått i Pharmacopoea Svecica Ed. VI, dvs mellan åren 1845–69, och ovannämnde Berlin skriver att den främst ansågs befrämja matsmältningen.²² Det finns inga beskrivningar över att vit senap använts som ett dragmedel utan endast tagits per os. Vidare finns *Senapfrö* i taxan med det latinska namnet *Semen Sinapi* och det tyska *Rother senf* (röd senap); det är med största sannolikhet att det är svartsenap som avses! Vidare finns även *senapsollia* med i taxan. Den olja som avses är inte den olja som fås vid destillering utan vid pressning av senapsfrön.²² Värt att notera är att priset för ett lod svartsenap var ½ öre kopparmynt och för ett lod vitsenap 2 öre kopparmynt, dvs vitsenap betingade ett fyra gånger högre pris.

Idag har inte senap längre någon plats bland läkemedlen, utan det är endast i julhandeln som den åter får komma in i värmen på apoteken. Traditionen med julsenap på apotek tycks vara isolerad till Sverige och Norge, samt förekommit till tämligen nyligen även i

Danmark. Ofta förklaras traditionen med att senap användes inom medicinen och därför är det naturligt att sälja senap på apotek. Förklaringen haltar dock eftersom det närmaste vi kommer bordssenap på apotek är en senapsdeg. Däremot var det naturligt för apotek att starta tillverkning och försäljning av bordssenap då det fanns utrustning i form av kvarnar, mortlar och stora grytor samt kunskap om renlighet, personal som var vana att följa ett recept och en egen försäljningskanal som åtnjöt stort förtroende från allmänheten. Samtidigt var det naturligt att fokusera på en bordssenap till jul då konsumtionen av senap är som störst!

Claes Jagensjö

Referenser

1. Mabey D (1987) En liten bok om senap. Informationsförlaget, Scanprint, Danmark.
2. Swahn J-Ö (1996) Boken om kryddor – Historien om kryddornas ursprung, bruk & egenskaper. 2 uppl., Rabén Prisma, Göteborg.
3. Bibel 2000 (Matteus 13:31–32).
4. Meijer B, Westrin Th, G:son Berg R, Söderberg V (1904–1926) Nordisk familjebok: konversationslexikon och realencyklopedi. Nordisk familjeboks förlag, Stockholm.
5. Mauritzson A (2000) Alla tiders kokbok – Senapens framfart som krydda genom historien, Göteborgstryckeriet, Göteborg.
6. Larsson M (2015) Agrarian plant economy at Uppåkra and the surrounding area: archaeobotanical studies of an Iron Age regional center, Lunds universitet, Institutionen för arkeologi, Lund.
7. Heimdahl J (2014) Sandby borg IV Undersökningar 2014 – Växtmakrofossilanalys, Kalmar läns museum, Kalmar.
8. Heimdahl J (2014) Arkeobotaniska spår av medicinalväxtodling och örtmedicinsk praktik i Sverige 1000–1700, Källor till trädgårdsodlingens historia Fyra tvärvetenskapliga seminarier 2010–2013 arrangerade av Nordiskt Nätverk för Trädgårdens Arkeologi och Arkeobotanik (NTAA), Sveriges lantbruksuniversitet Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap, Alnarp.
9. Gröntoft M, redaktör (2016) Biskop Brasks måltider – Svensk mat mellan medeltid och renässans. Atlantis, Stockholm.
10. Tellström R (2024) Varje tugga är en tanke – Svensk matkultur under 800 år. Natur & Kultur, Stockholm.
11. Granlund J (1967) Gastronomisk kalender 1968 – Skånsk senap och senapsknäcka, P A Norstedt & söners förlag, Stockholm.
12. Warg C (1755) Hjelpreda I Hushållningen För Unga Fruentimber, Tryckt hos Lor. Ludv. Grefing, Stockholm.
13. Nylander M (1822) Handbok wid den nu brukliga finare matlagningen; innehållande tillika beskrifning på confecturer, sylter och glacer; samt ett bihang, att göra soja, fransk senap, ättikor, bärwiner, bär-safter, att inlägga anjovis, m.m.; jemte några underrättelser om slag, bryggd och brödbakning. Tryckt hos Henrik And. Nordström, Stockholm.
14. Kungliga Biblioteket (2025) Senap. I Svenska tidningar. Hämtad 6 oktober 2025 från <https://tidningar.kb.se/search?q=senap&searchGranularity=part&sort=datePublished>
15. Norrköpings Weko-tidningar (1762) Nummer 47, 20 november 1762
16. Levertin A, Schimmelpfennig C F V, Ahlberg K A (1923–1925) Sveriges apotekarhistoria från konung Gustaf I:s till närvarande tid Bd 3Värmlands län, Örebro län, Västmanlands län, Kopparbergs län, Gävleborgs län, Västernorrlands län, Jämtlands län, Apotekaresocieteten, Ernst Westerbergs boktr. Stockholm
17. Thedenius C G H (1891) Pharmaca composita, Apotekarsocieteten, Jönköpings litografiska AB, Jönköping.
18. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, nummer 190, 17 augusti 1889.
19. Schillberg A J (1927) En gammal apotekares minnen, Wahlström & Widstrand, Stockholm.

20. Dagens nyheter (2007) artikel om senap, 16 december 2007.
21. Civil M (1960) Prescriptions Médicales sumériennes, Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale, Vol 54, No 2 pp 57-72.
22. Lindgren J, Gentz L (1927) Läkemedelsnamn del II, Berlingska boktryckeriet, Lund.
23. Rosén von Rosenstein N (1765) Hus- och reseapoteque, på hennes Kongl. Maj:ts nädigste befallning uppsatt af archiatern och riddaren Rosén von Rosenstein, med Kongl. Maj:ts allernådigste privilegio. Faksimileutgåva 1970. Bokförlaget Rediviva, Stockholm.
24. Aftonbladet (1834) nummer 185, 13 augusti 1834.
25. Svenska Läkare-Sällskapet (1866) Underrättelse för Allmänheten om kolerasjukdomens kännetecken, om skyddsmedel mot densamma för friska, samt om de läkemedel, som böra användas för sjuka, intill dess läkare hinner ankomma eller då läkare ej finnes att tillgå. Stockholms stads sundhetsnämnd, P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.
26. af Darelli J A (1760) Socken-Apothek Och några Hus-Curer, Utigfne Under Kongl. Collegii Medici Öfwerseende och besörjande. Stockholm.
27. Läkemedelsindustriföreningen (2025) Formol-tinktur. I Fass Vårdpersonal. Hämtad 6 oktober 2025 från https://www.fass.se/LIF/product?userType=o&nplld=AP_00000336
28. Läkemedelsindustriföreningen (2025) Ferrikakodylat. I Fass Vårdpersonal. Hämtad 6 oktober 2025 från https://www.fass.se/LIF/product?userType=o&nplld=AP_00000001
29. Läkemedelsindustriföreningen (2025) Kreigsmans liniment. I Fass Vårdpersonal. Hämtad 6 oktober 2025 från https://www.fass.se/LIF/product?userType=o&nplld=AP_00001926
30. Läkemedelsindustriföreningen (2025) Rheuma-vasogen. I Fass Vårdpersonal. Hämtad 6 oktober 2025 från https://www.fass.se/LIF/product?userType=o&nplld=AP_00001450
31. Collegium Medicum (1698) Catalogus et valor medicamentorum in officinis pharmaceuticis Stockholmiensibus prostantium. Apothekare-taxa uppå alla de medicamenter och wahror, som på apotheken i Stockholm finnes til sahlu. Apotheker-Taxt, aller Medicamenten undt Wahren, welche in denen Stockholmschen Apotheken zu finden seyn. Länk: https://weburn.kb.se/meta-data/166/EOD_2520166.htm

Bilder från gamla Farmis

Inspirerad av artikeln om Farmaceutiska Institutet i förra numret av Unicornis, har Olle Gyllenhaal skickat några bilder från gamla Farmis till redaktionen.



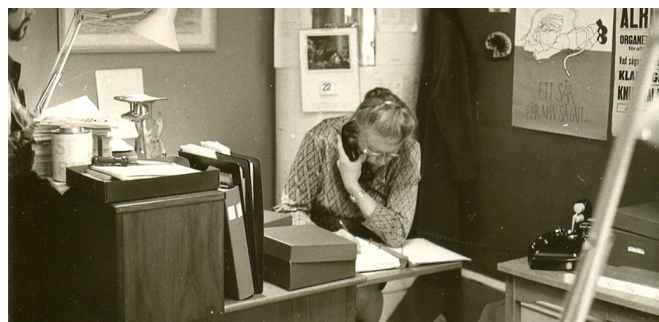
Exteriören 1973. Observatoriekullen i ryggen.



Exteriören 2024. (ryggen mot KSLA)



Övre kurslabb



Kårexpeditionen på Rådmansgatan



Sessionsrum



Äldre ståndkärl utställda i trapphuset

Sveriges apotekares kooperativa förening och Insulin Sal

En kooperativ förening med växlande mål från morfinimport till insulintillverkning. Anders Cronlund ger oss bakgrunden till den kooperativa föreningen och hur den kom att få som mål att tillverka insulin.

Importförbud gav upphov till förening

Sveriges apotekares kooperativa förening u.p.a., SAKF, bildades den 7 november 1922 på initiativ av verkställande utskottet i Sveriges Apotekarförening, SAF, med ett 20-tal närvarande. Stadgar antogs och en interimsstyrelse valdes bestående av Karl Ahlberg, Viktor Ewerlöf, Ernst Poignant, Knut Sjöberg och Herman Strandell samt suppleanterna Axel Ericsson, Adolf Rising och A. E. Sjöberg. Flertalet var vid tiden uppburna namn inom SAF och Apotekarso-cieteten. Medlemsavgiften i föreningen sattes till 100 kr. Återkommande upprop i Svensk Farmaceutisk Tidskrift väddade till landets apotekare att ansluta sig.

Anledningen till bildandet var att inga apotekare längre, enligt beslut i Medicinalstyrelsen, själva fick importera opium, morfin och kokain. Målet för föreningen blev därför att importera nämnda narkotika. Detta framkallade protester från Folkets förbund (föregångare till Svenska FN-förbundet) i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. De såg framför sig ett kommande monopol för import av gifter och läkemedel. Efter ett par år övergav föreningen dock målet eftersom de utländska narkotikapriserna översteg de som erbjöds av den svenska droghandeln. Målet ändrades då till att arrendera en i gång varande fabrik för tillverkning av läkemedel, som ersättning för importerade specialiteter. Inte heller denna verksamhet kom igång utan ersattes av ännu ett mål, nämligen tillverkning av insulin för att "genom den inhemska framställningen kunna dels reglera det ännu synnerligen höga priset på insulin och dels göra vårt land oberoende av import utifrån". Pådrivande för denna inriktning var apotekaren och byråchefen i Medicinalstyrelsen Stellan Gullberg.

Fram till sommaren 1924 svarade Leo för den svenska tillgången av insulin i form av tabletter (injektionsso-lubletter) avsedda att lösas upp i vatten före injektion. Preparaten kom från Nordisk Insulinlaboratorium, dagens Novo Nordisk. SAKF hade som förberedelse för sin tillverkning skickat apotekaren Hjalmar A:son Tesch till Middlesex Hospital i England för att studera metoder för framställning av insulin. Resan bekostades av C. W. Sebardts resestipendium. Andersson-Tesch var en erfaren industriman och hade samordnat göteborgs-apotekarnas tillverkning i Apotekarnas Laboratorie Aktiebolag, ALA, samt varit vd för Astra 1915-18. Han

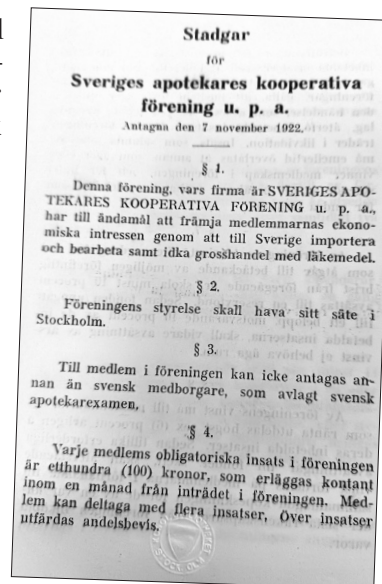
fick utan kostnad tillgång till en tillverkningsmetod utarbetad av National Institute for Medical Research, vilken dock skiljde sig från den så kallade Torontometoden, som insulinlaboratoriet använde.

Tillverkning av insulin startar

En lämplig lokal för tillverkningen hyrdes på plan 2, Drottninggatan 80 i Stockholm, snett emot apoteket Nordstjernen. Apoteket kom att sköta ekonomin för föreningen genom att styrelseledamoten Ewerlöf var dess innehavare. Dessutom anställdes från 1 juni 1924 apotekaren I. G:son Blomquist som tillverkningsansvarig tillsammans med två kvinnliga assistenter. Blomquist hade tidigare varit laborant på apoteket Elgen i Stockholm och ansvarat för framställningen av näringspreparatet Phospho-Energon, som framställdes ur hjärna och ryggmärg från nötkreatur. Han hade därmed erfarenhet av att extrahera slaktrester. Till vetenskaplig kontrollant engagerades John Sjöqvist, professor i kemi och farmaci vid Institutionen för kemi på KI. Företaget antog namnet Sveriges apotekares laboratorium, Sal, och insulinet såldes under varumärket Insulin Sal.

Övergången från laboratorieskala till stordrift stötte på svårigheter. Dessa löstes av amanuensen Erik Jorpes vid Sjöqvists institution. Därmed var Jorpes livslånga intresse för insulinet väckt och han ersatte senare Sjöqvist som kontrollant. Inledningsvis framställdes insulinet av bukspottkörtlar från svin från Enskede slakthus beläget söder om Stockholm. Ett 50-tal injektionsflaskor kunde dagligen produceras. Efter malning extraherades insulinet med sprit och utfälldes med pikrinsyra. Senare utvidgades tillverkningen med råinsulin från apoteket Lejonets fabrik i Malmö. Råvaran kom från Malmö slakthus, Sveriges äldsta. Efter extraktion, centrifugering och indunstning erhöles ett råinsulin för transport till Drottninggatan.

Genom 30 procent lägre pris än Leos injektionsso-lubletter, injektionsklar beredning och tre månaders hållbarhet (tidigare ett par veckor) växte verksamheten snabbt. Redan i september 1924 användes Insulin Sal på Sabbatsbergs sjukhus och snart följde Serafimer-lasarettet efter. 1927 konstaterade apotekaren tillika ombudsmannen E. Ekholm i SAF att Insulin Sal hade större åtgång än Leoinsulinet. Trots detta täckte produktionen knappt 15 procent av Sveriges insulinbehov.



August Krogh, medgrundare av Nordisk Insulinlaboratorium, kritiserade i DN konkurrensen från Insulin Sal och hävdade att tillverkningen inkräktade på hans från Toronto erhållna rättigheter. Påståendet tillbakavisades av I. G:son Blomqvist. Krogh tillät inte heller att norska och finska tillverkare att ta del av insulinlaboratoriets tillverkning. I stället fick bägge länderna svensk hjälp. I november 1926 besökte kontorschefen i det norska medicinaldirektoratet, apotekare Schel, och professor Farup fabriken på Drottninggatan för att starta insulintillverkning i Kristiania (Oslo) enligt den i Sverige tillämpade metoden. Även finska Medica i Helsingfors kom, utan krav på ersättning, att 1925 få tillgång till den använda metoden. Genom erfarenhetsutbyte med den svenska fabriken ökade Medica såväl renhetsgraden som utbytet vid tillverkningen.

Parallellt med Leo och Sal gjorde andra företag försök att tillverka insulin. Svenska Dagbladet rapporterade 1924 att tillverkning startats i Agneberg utanför Göteborg "efter en fullkomligt ny metod" på initiativ av dr Ph. Lindstedt, ingenjör Gustaf Jansson och direktör K. Tinnberg. Preparatet gavs namnet Insulin E.V.A. Enligt Aftonbladet förekom redan leveranser till utlandet – inklusive Australien – men ännu inte till svenska marknaden. Något preparat från företaget återfinns inte i Apotekens specialitetsregister. 1925 var Jorpes konsult även åt Astra, men något insulinpreparat kom aldrig på marknaden från företaget. I specialitetsregistret från 1927 finns förutom Insulin Sal och Insulin Novo ett insulin från Pharmacia i Köpenhamn. Två år senare finns förutom nämnda insulinförsäljare Burroughs Wellcome, I. G. Farbenindustri och Medix (danskt) upptagna.

Vitrum tar över

Sal tvingades av ekonomiska skäl att lägga ner sin verksamhet och överlät produktionen till Vitrum i februari 1929. Det är sista året SAKF finns nämnt i Svensk Farmaceutisk Matrikel. Den tidigare nämnde Jorpes var KI:s andre Rockerfellerstipendiat och tillbringade åren 1928–29 i USA för forskning kring bukspottkörtelns nukleinsyror (ämnet för Jorpes doktorsavhandling) och kolhydratkemi. Under vistelsen passade han på att besöka insulinets upptäckare Banting och Best i Toronto. Genom tillmötesgående från universitetet i Toronto fick han lära sig det senaste om insulintillverkning. Efter hemkomsten i mars 1929 tog han kontakt med Otto Bjurling på Apoteksvarucentralen Vitrum angående tillverkning enligt Torontometoden. Bjurling finansierade en ny amerikaresa för Jorpes och sin son Gösta Bjurling. De stannade i två veckor och beställde den tekniska utrustning som krävdes för tillverkning enligt denna metod. Tillverkningen kom igång vid nyåret 1930, förestöds av Gösta Bjurling och kontrollerades av Jorpes. Varumärket Insulin Sal upphörde i juli samma år och ersattes av Insulin Vitrum. Tillgången till binjurar utgjorde länge en produktionsbegränsning.

Trots SAKF/Sals stora betydelse för tidig svensk insulintillverkning finns knappt någon dokumentation bevarad. Riksarkivet, Stadsarkivet, Stockholms läns föreningsarkiv, Centrum för näringslivshistoria och Linköpings medicinhistoriska databas saknar uppgifter. Inga sådana återfinns heller i protokoll från Apotekar-

10 ccm.	100 kaninenheter
INSULIN SAL	
1 ccm.=10 kaninenheter=30 internat. kliniska enheter	
Kontr. n:r 30	
Kontrollant Prof. J. Sjöqvist.	
SAL. Sv. Apot. Koop. Förening	
Stockholm.	

societeten eller SAF från den aktuella tiden. I september 1924 finns en protokollsanteckning hos SAF att verkställande ledamoten i SAKF, Karl Ahlberg, redogjorde för föreningens verksamhet hitintills och eventuella utvidgning. I Svensk Farmaceutisk Tidskrift infördes, förutom upprop om att bli medlem i SAKF, något enstaka styrelseprotokoll. Kungliga biblioteket har fyra bevarade dokument från SAKF: föreningens stadgar, standardisering och behandling med Insulin Sal (Blomqvist/Sjöqvist), en uppmaning från interimsstyrelsen att anmäla inträde i föreningen samt ett intyg från John Sjöqvist till SAKF att han "icke haft någon anledning till anmärkning mot preparatet". I Sveriges apotekares historia nämns SAKF endast i presentationer över Ahlberg och Martin Gerner, en senare styrelsemedlem.

Stor uppmärksamhet ägnades däremot dagspressen åt Insulin Sal. I oktober 1924 har ett 10-tal riks- och lokaltidningar artiklar om insulinet, flera med rubriken "Det svenska Insulin Sal en succés.". Mest utförligt är ett helsides bildreportage i DN, som visar interiörer från fabriken och olika tillverkningsmoment.

Slutord

I september 1925 är Banting på Sverigebesök och ställer frågan "Vem upptäcker insulinets sammansättning och gör ett syntetiskt insulin?" 1955 lyckas Fredrick Sanger vid University of Cambridge bestämma vilka aminosyror, som ingår i insulin och tre år senare var strukturen utredd, vilket ledde till ett Nobelpris. 1969 kunde Dorothy Crowfoot Hodgkin vid University of Oxford bestämma insulinets tredimensionella struktur med röntgenkristallografi. 1978 producerades för första gången insulin med bioteknik (E. coli) och 1982 presenterade Eli Lilly det första humana bioteknologiska insulinet, Humulin, på marknaden.

Anders Cronlund

Referenser

1. Svensk Farmaceutisk Tidskrift och Farmaceutisk Revy 1922–29.
2. Styrelseprotokoll från Sveriges apotekares förening och från Apotekarsocieteten 1922–25.
3. Kungliga bibliotekets digitala dagstidningsarkiv.
4. Sjöqvist J. Ett svenskt insulinpreparat. Läkartidningen s. 969–71, 1924.
5. Östling G-J. Om insulin och insulinfabrikation. Finska Kemisamfundets Meddelanden 1926.
6. Sjöqvist J., Jorpes E. Den svenska insulinframställningen. Svensk Farmaceutisk Tidskrift s. 1321–29, 1931.
7. Insulinfrågan i Sverige. Bilaga till Vitrums Dagbokskalender 1943.
8. Ehrlén I. Nyproduktion inom svensk läkemedelsindustri s. 94, 1985.
9. Insulinet framställdes i 1700-talslokaler. Cronlund A. Föreningsminnen s. 29–31, 2013.
10. 100 år av insulin i Sverige. Cronlund A. Läkartidningen nr 46–47, 2024.
11. Vardagstryck om Sveriges apotekares kooperativa förening, Kungliga Biblioteket.



Drömmen om ett eget kårhus

Under åren 1991 – 2025 ägde fastighetsbolaget Kårhuset Pharmen AB (KPAB) farmacistudenternas kårhus Pharmen i Uppsala. Men nu äger studenterna sitt eget kårhus genom Stiftelsen Farmis. Thony Björk, Birgitta Davidson och Andy Wallman har beskrivit historien om kårhuset Pharmen.

Det startade med kårhusfond

Redan år 1942 erhöll dåvarande Farmaceutiska Institutets Studentkår en donation om 2 000 kronor av apotekaren Signy Hellström till minne av sin avlidne man, Ernst Hellström. Donationen var avsedd att användas till inköp av ett nytt standar.

Studentkåren med ordförande Rune Lönngren lyckades få donatorn att ändra donationen som därmed blev grundplåten till "Kårhusfonden Apotekare Ernst Hellströms minne".

Studentkåren godkände de nya stadgarna 1943 och man beslutade att fylla på fonden genom, förutom avkastning av kapitalet, att studenterna varje termin betalar en avgift till fonden, kårhusfemman som sedan blev kårhus-tian. Men något eget kårhus blev det aldrig i Stockholm.

Banérgatan 20, Uppsala

År 1968 påbörjades flytten från Stockholm av Farmaceutiska Institutet med de farmaceutiska utbildningarna till BMC i Uppsala och den nybildade Farmaceutiska fakulteten. Detta pågick ända till 1973.

I samband med flytten var det aktuellt för Farmaceutiska Studentkåren att hitta ett eget kårhus i Uppsala, som skulle ersätta den gamla Baraquen man haft tillgång till i Stockholm.

Den 31 december 1971 köptes en villa på Banérgatan 20

för 400 000 kronor för att användas som kårhus. Bara- quen hade blivit Pharmen och låg på gångavstånd till BMC.

Att äga och förvalta en fastighet blev en stor sak för Studentkåren. En utredning tillsattes för att föreslå en lämplig förvaltningsform för fastigheten. Ett enhälligt kårmöte beslutade år 1974 att bilda en stiftelse, Stiftel- sen Farmis, med ändamålet med "att främja de farmacie studerandes vid Uppsala Universitet studier och utbild- ning genom att tillhandahålla dem samlingslokal och på annat dylikt sätt" och att studentkåren avsatte 200 000 kronor samt kårhuset med inventarier till Stiftelsen.

I Stiftelsens styrelse fanns 10 personer. Farmaceutiska Studentkåren med fem personer och de fem intres- senterna med en person var: Apoteksbolaget (ständig ordförande) Apotekarsocieteten, Läkemedelsindustri- föreningen, Uppsala universitet samt kårens Inspector. Förste ordförande blev Rune Lönngren, då också ord- förande i det nybildade Apoteksbolaget AB.

Studentkåren fick allt större uppgifter att hantera. Man byggde om köket (1982), nytt golv i festsalen (1983) stor takreparation (1985). Man insåg mot slutet av 1980- talet att lokalerna inte längre räckte till för den verk- samhet som Studentkåren ville bedriva. Huset blev också alltmer slitet. Skulle man fortsätta att renovera och bygga om eller hitta något nytt?

1988 presenterade Studentkåren ett noggrant genomarbetat förslag till nödvändig ombyggnad av gamla Pharmen för att få ett effektivt och fungerande kårhus. Det visade sig att detta var helt ogenomförbart på den tomten och det huset.

Detta i kombination med att alla grannar i villaområdet i Kåbo inte fullt ut uppskattade nattliga tillställningar, som ibland kunde vara högljudda, ledde till att man 1989 började titta efter ett alternativ till villan på Banérgatan. Alternativet renovering och utbyggnad hade man nu lagt åt sidan. I början av 1989 hade man redan hittat en tomt på Glunten-området i Uppsala som skulle vara passande.

Nytt kårhus planeras

I september 1989 inbjöd Studentkåren och Stiftelsen Farmis Apoteksbolagets VD och ledning till kårhuset på Banérgatan för att diskutera möjligheter att gemensamt bygga och förvalta ett nytt kårhus på Glunten-området. Apoteksbolaget framhöll vikten av att kunna rekrytera framtida nya medarbetare i form av apotekare och receptarier och att säkerställa att Studentkåren skulle få ändamålsenliga lokaler.

Redan i januari 1990 tecknades en "Avsiktsförklaring" mellan Stiftelsen Farmis och Apoteksbolaget om att tillsammans uppföra och förvalta ett nytt kårhus. Projektet "Nya Pharmen" var därmed igång!

Man var överens om att studenterna helt skulle få besluta om utformningen av kårhuset inom de givna överenskomna kostnadsramarna. Apoteksbolaget åtog sig att leda projektering och byggnadsarbetet och att sedan sköta teknisk och ekonomisk fastighetsförvaltning. All lös inredning skulle bekostas av Stiftelsen. Kontraktstiden var 10 år i taget och man var överens om att gå vidare med att teckna konsortialavtal och hyreskontrakt.

Under våren togs förslag enligt studenterna fram till utformning av nya kårhuset och tomtmarken på Glunten-området reserverades. Stiftelsen Farmis fortsatte under tiden att föra diskussioner med Apotekarsocieteten, KabiPharmacia, Astra med flera om att på olika sätt stötta projektet "Nya Pharmen".

I maj 1991 köptes drömtomten på Glunten-området, idag Uppsala Science Park. Det visade sig vara två ägare till tomten och säljare var Fastighetsbolaget Glunten KB och Uppsala läns landsting. Köpesumman uppgick till 1,785 Mkr. Köpare var Kårhuset Pharmen AB. (Se nedan). I markförvärvet ingick att Glunten-byggarna ska uppföra kårhuset.

Redan i maj var bygglovet klart, men finansieringen var inte helt klar ännu. Apoteksbolagets styrelse fattade i juni 1991 beslut om att finansiellt stötta projektet och i juli samma år fattade Apotekarsocieteten beslut att gå in med medel. Kostnaderna för bygget uppgick till ca 20 Mkr och Apoteksbolaget gick in med ca 12 Mkr, Apotekarsocieteten med 6 Mkr och Stiftelsen Farmis med ca 2 Mkr.

KPAB bildas

Apoteksbolaget AB hade ett vilande dotterbolag Apoteksdistribution AB som i maj 1991 fick namnet Kårhuset Pharmen AB.

Kårhuset Pharmen AB (KPAB) registrerades den 21

augusti 1991. KPAB bildades med Apoteksbolaget (60%), Apotekarsocietetens Stiftelse för Farmacins utveckling (30%) och Stiftelsen Farmis (10%) som ägare.

De tre parterna i KPAB skrev ett konsortialavtal den 10 februari 1992. Efter en nyemission beslutad vid extra bolagsstämma i samband med undertecknandet av avtalet, hade KPAB ett aktiekapital om 1 Mkr med 10 000 aktier fördelade på Stiftelsen Farmis 1 000 st (10%), på Apotekarsocietetens Stiftelse för Farmacins utveckling 3 000 st (30%) och på Apoteksbolaget 6 000 st (60%).

Byggnation påbörjas

Redan före industrisemestern 1991 påbörjades byggnationen och den 11 september 1991 togs det första officiella spadtaget. Detta följdes givetvis av en ordentlig fest, Spadtagsfesten.

Den 12 februari 1992 var det dags för Taklagsfest för Nya Pharmen och i juni 1992 var bygget klart. Det dröjde dock till sommaren innan flytten från Banérgatan kunde ske. Den 10-12 juli 1992 gick det stora flyttlasset följt av städning av Gamla Pharmen och så klart en Flyttsexa i Nya Pharmen. Den officiella invigningen skedde den 10 oktober 1992. Och då hade det gamla kårhuset på Banérgatan precis sålts. Det kontraktet blev klart den 1 oktober 1992 för 1,5 Mkr.

Förändringar av andelar

Aktiekapital och andelar har under åren ändrats en del:

- Den 1 januari 1994 tog Apotekarsocieteten över aktierna från Apotekarsocietetens Stiftelse för Farmacins utveckling.
- Vid en nyemission i juni 1995 ökades aktiekapitalet med 5 Mkr och reservfonden med 1 Mkr som kvittades mot aktieägarlånen, som då varit 18,8 Mkr. Antalet aktier blev därefter 60 000 st fördelade på: Stiftelsen Farmis 6 000 st (10%), Apotekarsocieteten 18 000 st (30%) och Apoteksbolaget AB 36 000 st (60%).
- Med anledning av Studentkårens 100 års-jubileum fick Stiftelsen Farmis den 29 maj 1997, 9 000 aktier i KPAB i gåva av Apoteksbolaget AB. Antalet aktier blev därefter: Stiftelsen Farmis 15 000 st (25%), Apotekarsocieteten 18 000 st (30%) och Apoteksbolaget AB 27 000 st (45%)
- Apoteksbolaget AB bytte namn till Apoteket AB år 1998
- Ett nytt konsortialavtal tecknades i december 2004. Aktieägarlånen om 12,8 Mkr i KPAB hade hittills varit räntefria. Apoteket ABs revisorer hade påpekat att Apoteket AB inte längre kunde ha sitt aktieägarlån räntefritt. Man beslöt då att omvandla Apoteket ABs aktieägarlån på 7 680 tkr till ett aktieägartillskott. De två övriga aktieägarlånen från Stiftelsen Farmis (1 280 tkr) respektive Apotekarsocieteten (3 840 tkr) belades med 5% ränta.

Hyresgäst

Hyresgäst var från 1 oktober 1992 till 31 december 1997 Stiftelsen Farmis. Men för att få ett större engagemang i fastighetsförvaltningen bland studenterna, beslöt man att från och med den 1 januari 1998 skulle Studentkåren formellt skulle stå som hyresgäst.

Stiftelsen Farmis, vars enda ändamål är att tillhandahålla lokal för främjande av studenternas vid Farmaceutiska Fakulteten studier, förband sig att överföra all

disponibel årlig avkastning till Studentkåren för att bestrida en del av kårens hyra enligt hyresavtal med KPAB.

När aktiebolaget KPAB bildades var inte syftet att bolaget skulle vara ett fastighetsbolag som för alltid skulle hyra ut fastigheten till farmacistudenterna. Syftet och målsättningen har hela tiden varit att studenterna genom Stiftelsen Farmis på sikt skulle kunna ta över ägandet till rimliga kostnader.

Framtida Pharmen

I februari 2011 diskuterades i ett möte mellan Stiftelsen Farmis och Studentkåren hur Pharmens ägande kommer att se ut i framtiden. Kanske var det nu dags att fullfölja intentionen med KPABs tillkomst, att Studentkåren genom Stiftelsen Farmis tar över ägandet av kårhuset Pharmen. Hur skulle KPABs ägare se på detta?. Hur skulle upplägget se ut för att var förmånligt och långsiktigt hållbart för studenterna och samtidigt vara möjligt inom gällande skattelagstiftning.

I september 2017 hölls ett ägarmöte i Apotekarsocietets lokaler på Wallingatan i Stockholm. För ägaren Apoteket AB var det viktigt, att som statligt bolag, hantera förändringen av ägandet på ett helt korrekt sätt och samtidigt säkerställa en långsiktig överlevnad för kårhuset. Att sälja till bokfört värde var inte aktuellt. Mötet beslutade att KPAB skulle engagera en skattejurist för att utreda ett framtida ägande.

Efter många turer kom man i augusti 2019 fram till att Apoteket AB och Apotekarsocieteten sannolikt skulle kunna sälja sina aktier i KPAB till Stiftelsen Farmis som en återbetalning av sitt aktieägartillskott respektive sitt aktieägarlån.

Under hela året 2020 diskuterades med ägarna till KPAB om bolagets framtida möjligheter i enlighet med konsortialavtalet. Det fanns en klar viljeyttring från både Apoteket AB och Apotekarsocieteten att så snabbt som möjligt lämna ägarskapet i KPAB med syfte att Stiftelsen Farmis blir ensam ägare.

Stiftelsen Farmis blir ensam ägare

Arbetet med att så smidigt som möjligt överföra ägandet av KPAB till Stiftelsen Farmis, fortsatte under 2021. Den 16 november 2021 höll KPAB en extra årsstämma med val av ny styrelse med anledning av att Apotekarsocietets och Apoteket ABs samtliga aktier i KPAB lösts in av Stiftelsen Farmis, som därmed stod som enda ägare till KPAB. Gällande konsortialavtal upphörde därmed.

Under 2023 gjordes förändringar i KPAB med anledning av det nya ägarförhållandet. Enligt beslut på årsstämman den 23 maj 2023 minskades aktiekapitalet från 6 Mkr till 25 000 kronor och antalet aktier minskades från 60 000 st till 250 st. Reservfonden minskades genom överföring till eget kapital.

Under 2023 fortsatte också planeringen med att överföra ägandet av kårhuset Pharmen från KPAB till Stiftelsen Farmis. Vid KPABs årsstämma den 21 maj 2024 beslutades att sälja fastigheten kårhuset Pharmen till Stiftelsen Farmis.

KPAB fokuserade sedan arbetet på att föra över kunskap om fastighetsförvaltningen till Stiftelsen Farmis samt att förbereda avveckling av bolaget KPAB som nu har fullföljt sitt långsiktiga syfte under 34 år, 1991-2025.

KPAB styrelseledamöter 1992-2021

Apoteksbolaget/Apoteket ABs ledamot och ständig ordförande.

1992-1995 Mats-Olof Ljungkvist
1995-1996 Nils-Olov Norlander
1997-2000 Bernt Åslund
2001-2006 Dag Johannesson
2007-2021 Erik Thorsell

Apotekarsocietets ledamot

1992-1999 Lars-Einar Fryklöf
1999-2004 Björn Lindeke
2005-2014 Andreas Furängen
2014-2020 Karin Meyer
2021-2021 Robert Kronqvist

Stiftelsen Farmis ledamot

1992-2021 Birgitta Davidson

VD KPAB 1992-2021

1992-1999 Lars-Einar Fryklöf
1999-2001 Hans Elgh
2002-2007 Pär Skoglund
2008-2010 Ulrika Sjöqvist
2010-2013 Per Öhrngren
2013-2021 Andy Wallman

KPAB 2021-2025 Stiftelsen Farmis äger KPAB/fastigheten

Styrelseledamöter
Jenny Nilsson, ordförande
Birgitta Davidson
Thony Björk
Andy Wallman, ledamot och VD

Överintendent/fastighetsskötare

1992-2010 Lennart Nilsson
(Apoteksbolaget/Apoteket AB)
2011-2014 Arne Näslund Enhagens elektriska
2014-2025 Benny Edlund (ELBE fastigheter)

Administration, ekonomi

1992-2021 Eva Andersson

KÅRHUSET PHARMEN ÄR HEMMA!!

Den 11 oktober 2025 hölls i sann studenttradition en Husgalafest på kårhuset Pharmen för att fira att huset nu ägs av farmacistudenterna genom Stiftelsen Farmis.

*Sammanställt av Thony Björk,
Birgitta Davidson och Andy Wallman*

En lös, liten papperssedel

En liten papperslapp som ger en historisk bild av apotekaren Mäster Hans, Hans Köning. Claes Jægensjö har tolkat innebörden av texten på papperslappen.

I en volym av räkenskaperna¹ från kryddkammaren på Stockholms slott finns en lös, liten papperssedel märkt med "Apotekaren Mäster Hans", som inte har blivit uppmärksammas tidigare. I apotekare Axel Kockums bok "Läkare och apotekare vid Gustav Vasas och hans söners hov" framgår att apotekaren, mäster Hans, hette Hans Köning och kom från Marienburg i Preussen. Han hade blivit rekommenderad och antagen som Gustav Vasas hovapotekare och anlände till Stockholm med fru och barn i slutet av juni 1528 från Danzig. Där hade han inhandlat "*Materialien und Spezereien*" till sitt blivande apotek, vilka kungen lovat att betala liksom alla hans utgifter för resan. Tjänsten som hovapotekare blev nog inte riktigt vad mäster Hans hade förväntat sig. Den anvisade tjänstebostaden var han tvungen att på egen bekostnad bygga om för att kunna husera ett apotek. Under de kommande 15 åren författar han fyra bevarade skrivelser till det kungliga kansliet där han redogör över uteblivna ersättningar för utlägg och varor samt om att apoteksrörelsen gick dåligt. Anledningen till att apoteksrörelsen inte lönade sig berodde enligt honom på avsaknad på förskrivande läkare och att det var tillåtet att sälja apoteksvaror i andra affärer än på apotek i Stockholm. I sina skrivelser framhåller han att, förutom vad som hörde till själva apoteksyrket, hade han läckt Ipocras och Claret (dvs berett kryddat vin) och tillagat olika sorters konfekt.²

På andra sidan av sedeln är det noterat:

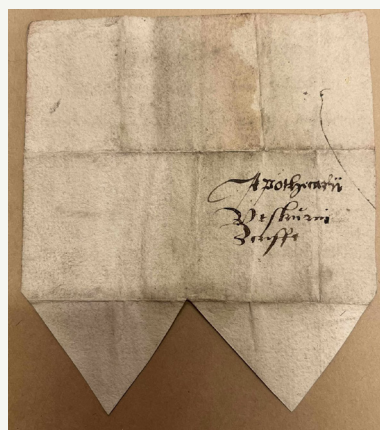
*"I herrens år 1533
onsdagen näst före Sankt Nicolai dag
levererat till mäster Hans
Två sockertoppar som vägde 24 pund och 4 lod
Mandel 5 pund
Måns Månsson levererade till honom"*

Enligt den då gällande julianska kalendern motsvarar "onsdagen näst före Sankt Nicolai dag" för år 1533 den 3 december. Ett skålpund vägde i Stockholm under 1500-talet 415,47 g och det gick 32 lod på ett pund.³ Sålunda vägde de två sockertopparna tillsammans 10 kg och mandeln 2,1 kg.

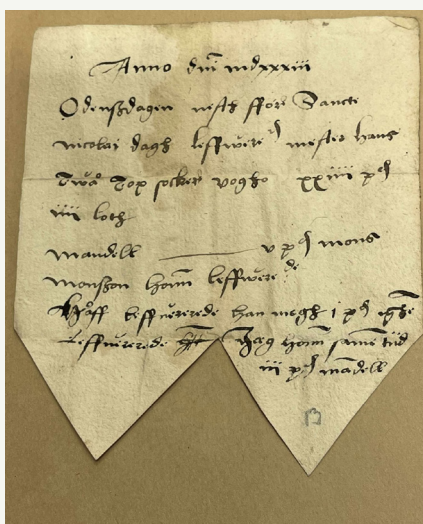
Men vad skulle mäster Hans göra med socker och mandel? En inte alltför kvalificerad gissning är att han skulle tillaga marsipan och annan konfekt till den kommande julhögtiden. I räkenskaperna från kryddkammaren för år 1540 redovisas att konfekt skänktes till "*riksens råd, fruer, jomfruer och borgerskor vid Julehögtiden*" och att även kungafamiljen njöt av konfekt under julhelgen.⁴

Dessutom var drottning Katarina höggravid och nedkom tio dagar senare, den 13 december 1533, med en liten prins som fick namnet Erik, sedermera blev han kung Erik XIV. När prinsessan Cecilia föddes 1540, firades nedkomsten med en inbjudan till kyrktagning av drottningen kombinerat med dop av prinsessan.⁴ Festivitas krävde söt konfekt och under festligheterna åtgick det över 169 pund socker och 6 pund konfekt.⁴ Prins Erik var kungaparets förstfödde och dessutom en son, vilket säkerligen var en stor händelse som skulle uppmärksammas. Vi kan nog förutsätta att nedkomsten firades stort, men dessvärre finns det inte någon dokumentation bevarad från dop- eller kyrktagningsfestligheter i samband med prins Eriks födelse och vi vet inte ens när han döptes.

Vanligtvis tillverkades konfekt av apotekare och på flera orter i Tyskland hade de fått ensamrätt på att saluföra "*Zuckerwaren*" och konfekt.² Redan till kung Gustavs bröllop 1531 med Katarina står det antecknat i räkenskaperna för kryddkammaren att apotekaren tillagade konfekt smaksatt med bland annat koriander, kummin, anis och kanel samt även förgylld konfekt.¹



Papperssedelns framsida med texten "Apothecaren Mestaren Hanss".



Transkriberingen av texten har skett med stor hjälp av Facebook-gruppen "Vi som läser äldre handskrift".

*"Anno d[omi]ni m[dx]xxiii
Odensdagen nesth fföre Sancti
Nicolai dagh leffwere[rat]h mester Hans
Två Top socker vogho xxiiii p[un]d[h]
iiii loth
mandell v p[un]d[h] mons
monsson ho[n]o[m] leffwere[rat]le
Håff? leffwererade han meg i p[un]d[h] ??
leffwererade ?? Jag ho[n]o[m] sam[m]a tiid
iii p[un]d[h] ma[n]dell"*

Den tyske humanisten Walther Hermann Ryff (1500–1548) beskriver hur man bereder *"Krafftbrod oder Marzapán"* genom att skälla sötmandeln, stöta den så fint du kan i en ren mortel (*"in einem saubern mörser als klein du kanst"*) och under tiden hålla ned rosenvatten droppvis. Socker tillsätts och sedan stöts allt samman i morteln. När det blivit en fin, vit deg formas den till en oblat, ett bröd eller ett litet flatbröd. Baka och torka den i en panna över elden men du ska inte bränna den (*du es nit verbrennest*). Vidare beskrivs apotekarens många olika alternativ för att tillaga marsipan för banketter genom smaksättning, förgyllning och dekorering med hjälp av andra sötsaker samt hur man glaserar marsipan. Glaseringen sker med en blandning av det finaste sockret blandat med rosenvatten och som fått koka samman kraftigt och därefter penslats på marsipanbröden.⁵

Dessvärre är räkenskaperna för kryddkammaren 1533 tämligen summariska.¹ Transaktionen på den lösa sedeln finns med i räkenskaperna, men det finns inte några andra transaktioner noterade i närheten av datumet. Sålunda får vi inte några ledtrådar till hur sockret och mandeln som mästern Hans fick levererat till sig användes eller smaksattes, men vi kan säkerligen säga att de användes till marsipan och konfekt.

Under 1543 framgår det att mästern Hans blivit en gammal man och därtill mycket sjuk. Han avlider kort därefter, men det är oklart om någon ekonomisk uppgörelse kommit till stånd eller om det sker med änkan. Däremot tycks han blivit adlad av kung Gustav.²

Claes Jagensjö

Referenslista

1. Räkenskaper för kryddkammaren, volym 1, 1531–1558, SE/RA/56106/1/1.
2. Kockum A, Läkare och apotekare vid Gustav Vasas och hans söners hov. Stockholm: Hugo Gebers förlag 1949.
3. Morell M, Research report No 16: Om mått- och viktsystemens utveckling i Sverige sedan 1500-talet- Vikt- och rymdmått fram till metersystemets införande. Uppsala: Department of Economic History 1988.
4. Jagensjö C, Kung Göstas kryddkammare på Stockholms slott. Stockholm, Unicornis, Apotekarsocieteten sektion för farmaci- och läkemedelshistoria: Nr 1, 2024.
5. Ryff W H, Warhafftige, künstliche und gerechte underweisung und anzeygung, alle Latwergen, Confect, Conserven, eynbeytzungen und einmachungen ... zu bereyten, Strassburg: 1540.

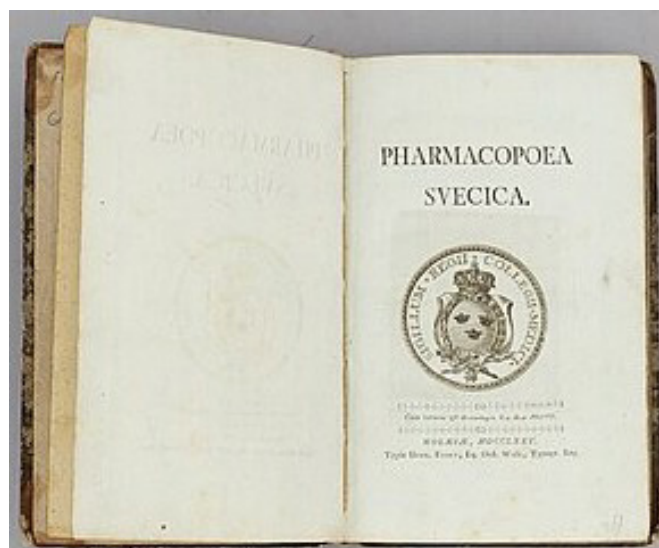
Svenska farmakopén 250 år – ett jubileumsseminarium

Den 18 september arrangerades ett seminarium för att uppmärksamma att den första svenska farmakopén utgavs för 250 år sedan. Ca 40 personer var på plats i Apotekarsocieteten's bibliotek och lika många deltog on-line. Thony Björk har sammanställt ett kort referat.

Balans i kroppen viktigt

Seminarieret inleddes med att Hjalmar Fors från Karolinska Institutet och Hagströmmersbiblioteket, gav en historisk bakgrund till tillkomsten av Pharmacopoea Svecica som publicerades första gången år 1775. Den klassiska läkekonsten tog sikte på att hålla kroppen i balans med omvärlden och det var därför ett fokus på avförande och svett drivande läkemedel. De läkemedel som användes var torkade, mortlade och blandade växt- och djurdelar samt ett fåtal mineraler.

Tidigt samlades kompositioner i klassiska farmakopér, tex Pharmacopoeia Augustana från 1500-talet. Under 1500- och 1600-talet vann den kemiska läkekonsten allt större mark med enkla läkemedel med en tydlig fysiologisk verkan. Man fick en ökad tillgång till



Pharmacopoea Svecica.

Foto Thony Björk

kraftfulla substanser med tydlig verkan genom en ökad global handel, men också genom kemisk analys och renframställning. Pharmacopoea Holmiensis från 1686 kombinerar alla dessa delar; den klassiska farmakopén, den kemiska metoden och den globala handeln.

Pharmacopoea Svecica

Under 1700-talet kom Ph Holm alltmer att ses som föråldrad. Grundarbetet för Pharmacopoea Svecica påbörjades redan år 1753 och kompletterades av Carl von Linné 1761. Den samlade ett färre antal förenklade kompositioner och ett mindre antal substanser. Det handlade mer om fysiologisk verkan till förmån från sensorisk, men fortfarande handlade det mycket om att hantera symptom. Och läkemedlen var i huvudsak fortfarande avförande och svett drivande. År 1775 utgavs den första utgåvan och man hade nu äntligen en modern farmakopé för svenska förhållanden.

Allt fylligare beskrivningar

Per Boström, ordförande i Apotekarsocieteten sektion för Farmaci- och Läkemedelshistoria, gav en exposé över utvecklingen av den svenska farmakopén från 1775 fram till den sista utgåvan år 1946 då edition XI utkom. Åren 1961–1965 utkom också Pharmacopoea Nordica med en editio Svecica. Det fanns även ett antal speciella farmakopéer, till exempel militära och veterinära farmakopéer. Den första Pharmacopoea militaris Suecica utkom 1871 och utgavs i fyra editioner fram till 1903. Den första Veterinaire pharmacopée utkom 1831–1832 och gavs ut i tre editioner fram till 1871. Per illustrerade utvecklingen av hur beskrivningarna av kompositioner förändrades i farmakopéerna genom att visa exempel på beskrivning av Kinabark. Fylligare och allt innehållsrikare för varje edition och med all text på latin till dess att edition VIII utgavs år 1901.

Europafarmakopén förr och nu

Europafarmakopén förr och nu var titeln på det tredje föredraget som hölls av Torbjörn Arvidsson. Torbjörn har många års erfarenhet av att arbeta med Europafarmakopén som representant för Läkemedelsverket.

Det finns en klar anledning till att man behövde en gemensam farmakopé i Europa. Under andra världskriget och vid översvämningskatastrofen i Holland 1953 fanns ett stort behov av hjälp med mediciner vacciner och blod. Hjälpens hade inte den förväntade effekten eftersom det var olika traditioner för användning av läkemedel mellan länder, till exempel kunde doser och kvalitetskrav variera länder emellan. Det fanns 19 olika kvalitetsstandarder i Europa via nationella farmakopéer! Och det fanns därmed inget gemensamt sätt att godkänna försäljning av läkemedel i Europa.

Konvention från år 1964

År 1964 undertecknades Europafarmakopékonventionen av från början 8 länder. Det var Belgien, Frankrike, Tyskland, Italien, Luxemburg, Holland, Schweiz och Storbritannien. Sverige anslöt tio år senare, 1974 och efter ytterligare 20 år anslöt EU 1994. Idag deltar 39 medlemsländer och EU samt observatörer från 5 europeiska länder. Dessutom deltar observatörer från 23 icke europeiska länder samt Taiwan, FDA och WHO. Anslutningen är därmed väldigt bred och gör att det skapats en internationell kvalitetsstandard för läkemedel.

Varför behövs då en gemensam farmakopé? Att det ställs samma krav från alla deltagande länder underlättar

tar för de som tillverkar och säljer läkemedel och inte minst för det arbete myndigheterna har i godkännandeprocessen.

Europafarmakopén är organiserad inom EDQM, European Directorate for the Quality of Medicines & Healthcare och sätts i kraft av Europarådet. De gemensamma kvalitetskraven gör att alla får tillgång till läkemedel av god kvalitet, och en god hälsa är en grundläggande mänsklig rättighet. Europeiska farmakopén tas fram av europeiskt nätverk av experter. Man har idag ca 55 aktiva expertgrupper och "working parties" med ca 800 experter från myndigheter, akademi och industri.

Farmakopéarbete i praktiken

Agneta Larhed från RegSmart redogjorde för hur arbetet med farmakopén drivs i praktiken. Lagar och regler finns till för att stödja och säkerställa utvecklingen av säkra och effektiva läkemedel. Det finns också många guidelines som ofta tillkommit som en reaktion på ett misslyckat utvecklingsprojekt.

Det finns tre stora utvecklingsområden för läkemedel; USA, EU och Japan. Därför behövs internationell harmonisering av kvalitetskrav uttryckta i farmakopéer och guidelines. Vid utveckling av nya läkemedel måste man arbeta efter och följa lagar, guidelines och krav som uttrycks i farmakopéer från Europa, USA och Japan. Det finns därför en Farmakopédiskussionsgrupp (The Pharmacopoeial Discussion Group, PDG) där alla tre nämnda farmakopéer deltar. Man arbetar med att harmonisera vissa utvalda kvalitetsstandarder, till exempel allmänna kapitel, metoder och innehållsämnen.

Experter från industri, akademi och myndigheter

Arbetet sker i olika expertgrupper där kompetens finns från industri, akademi och myndigheter. Experterna nomineras från de nationella farmakopémyndigheterna och utses av Europafarmakopén för en mandatperiod om 3 år. Idag har man 21 permanenta expertgrupper som möts upp till tre gånger om året i Strasbourg. Dessutom finns idag ca 40 working parties som fokuserar på specifika tekniska eller vetenskapliga frågeställningar. Agneta beskrev mer i detalj arbetet i Expertgrupp 12 *Dosage forms and pharmaceutical technical procedures*, som hon har egen erfarenhet ifrån. Agneta avslutade med att rekommendera intresserade att engagera sig i farmakopéarbetet.

Thony Björk



Ingvar Sjöholm 1933 – 2025

Tidigare professorn vid Läkemedelsverket Ingvar Sjöholm, Uppsala, har avlidit 92 år gammal. Närmast sörjande är hustrun Birgitta samt barnen Hans, Charlotte och Björn med familjer.

Ingvar Sjöholm föddes in i läkemedelsvärlden, hans far var apotekare. Efter apotekarexamen och farm. lic. avlade Ingvar doktorsgraden 1967 med en avhandling om oxytocin vid dåvarande Farmaceutiska Institutet i Stockholm. För godkännande av det nya ämnet biokemi i licentiatexamen fick Ingvar "gå till kungs". Därpå följde ett post-doc år i San Francisco och ett universitetslektorat i 10 år i farmaceutisk biokemi vid Farmaceutiska fakulteten i Uppsala, där han handledde ett 10-tal doktorander. Efter några år som apotekschef på sjukhusapoteket vid Akademiska sjukhuset blev han 1982 professor och enhetschef vid Farmaceutiska enheten, Socialstyrelsens läkemedelsavdelning. 1990 blev Ingvar ställföreträdande generaldirektör vid Läkemedelsverket, som inrättats samma år. Med anställningen följde internationella uppdrag bland annat som ledamot av European Pharmacopoeia Commission och Biotechnology Working Party inom EU-kommissionens CPMP. Efter sin pensionering 1996 återgick han till akademien som gästforskare vid Institutionen för farmaci vid Farmaceutiska fakulteten i Uppsala.

Vid sidan av sina uppdrag på Läkemedelsverket var Ingvar aktiv i Apotekarsocieteten varav styrelseledamot i 11 år. Via Apotekarsocieteten kom han i flera år att vara ordförande i IF stiftelse för farmaceutisk forskning. För att höja den vetenskapliga nivån slog han ihop flera småstipendier till att täcka ett års vistelse vid en utländsk forskningsinstitution. Hans kunnande om goda portviner fick styrelsen smaka på vid årsmiddagarna.

Ingvar var länge den som hade bäst överblick över

svensk läkemedelskontroll. Han medverkade med kapitel om denna i bokverket Farmaci under 1900-talet och i Läkemedelsverkets jubileumsskrift, En epok i svensk Läkemedelskontroll.

De av oss som hade förmånen att vara Ingvars doktorander minns en nyfiken, intresserad och nytänkande handledare för vilken ingenting var omöjligt. Hans entusiasm för forskning var genuin och stimulerade vårt forskningsintresse och vår förmåga att tänka "outside the box", vilket bland annat resulterade i banbrytande arbeten kring formulering och administrering av biologiska läkemedel. Ingvars fyllda kalender medförde att handledningen ibland utfördes kvällstid, där programmet först inleddes med en joggingtur, följt av en lättare måltid hemma hos Ingvar under vilken de senaste rönen diskuterades.

Vi är många vänner och kollegor inom den farmaceutiska världen som med tacksamhet och glädje minns Ingvar.

*Göran Alderborn, professor
Per Artursson, professor
Anders Cronlund, farm dr
Peter Edman, professor
Andreas Furängen, farm dr*